

Roman DAROWSKI SJ*

ADRIAN MIASKOWSKI SJ (1657–1737) JAKO FILOZOF

Adrian Miaskowski należy do wybitniejszych jezuitów polskich na przełomie XVII i XVIII w. Był pedagogiem, autorem *Dialektyki*, płodnym pisarzem w dziedzinie teologii, rektorem kilku kolegiów i prowincjałem jezuitów. W dotychczasowej literaturze istnieje na jego temat sporo dłuższych lub krótszych tekstów i wzmianek, a jego nazwisko figuruje w wielu encyklopediach i słownikach, na czele z *Polskim Słownikiem Biograficznym*¹. Jednakże jego poglądy filozoficzne nie były dotąd przedmiotem zainteresowania. Niniejsze krótkie opracowanie ma za cel wypełnić tę lukę. Zawiera biografię Miaskowskiego, przegląd treści *Dialektyki* i zawartych w niej poglądów, ocenę *Dialektyki* oraz omówienie elementów filozofii człowieka i filozofii Boga, zawartych w traktatach teologicznych Miaskowskiego.

* Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna *Ignatianum*, Kraków
Papieska Akademia Teologiczna, Kraków
e-mail: darowski@jezuici.krakow.pl
www.jezuici.krakow.pl/sj/darowski/

¹ B. Natoński, *Miaskowski Adrian*, *Polski słownik biograficzny*, t. 20, Wrocław 1975, s. 533-534; L. Grzebień, *Miaskowski Adrian*, *Słownik polskich teologów katolickich*, pod red. E. H. Wyczawskiego, t. 3, Warszawa 1982, s. 100-101 (oba hasła zawierają bibliografię podmiotową i przedmiotową); *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy, 1564-1995*. Oprac. L. Grzebień, Kraków 1996, s. 418; *Adrian Miaskowski (1657–1737)*, w: *Filozofia i myśl społeczna w latach 1700-1830 (700 lat myśli polskiej)*. Oprac. M. Skrzypek, Warszawa 2000, s. 2-4 (biografia pióra R. Darowskiego); s. 5-15 (fragmenty *Dialektyki* w przekładzie K. Homy).

Biografia

Adrian Miaskowski urodził się 25 XII 1657 r. w Wielkopolsce². Był synem Franciszka Kazimierza i Florentyny z domu Wierusz Kowalskiej. Dnia 4 XII 1672 r. wstąpił do zakonu Jezuitów i w Krakowie odprawił nowicjat. W latach 1676-1679 studiował filozofię w Kolegium Jezuitów w Kaliszu pod kierunkiem Ignacego Zapolskiego SJ, ucząc się równocześnie u Ludwika Hoffmana SJ matematyki, do której wykazywał duże zdolności. Po ukończeniu filozofii był nauczycielem matematyki w Kolegium w Kaliszu (1679-1682), a następnie w Kolegium Jezuitów w Poznaniu – w czasie pierwszego roku swych studiów teologicznych, które tam odbywał w latach 1682-1686. W 1685 r. przyjął w Poznaniu święcenia kapłańskie.

Po ukończeniu teologii ponownie uczył matematyki w Kaliszu (1686-1688) i Poznaniu (1688-1690). Filozofię wykładał w Kolegium Jezuitów w Poznaniu (1688-1690) i Kaliszu (1690-1693). Nie są nam obecnie znane rękopisy (dyktaty) jego wykładów filozoficznych. Gdy chodzi o logikę, to możemy o niej wnioskować na podstawie wydanej przez niego w 1720 r. książki *Introductio*, obejmującej zasadniczo tylko dialektykę, czyli scholastyczną logikę formalną.

W latach 1696-1702 Miaskowski wykładał teologię dogmatyczną w Kolegium Jezuitów w Krakowie. Wykłady krakowskie zostały później wydane drukiem w Pradze, Poznaniu i Sandomierzu.

Od 1703 r. Miaskowski pracował w administracji. Najpierw był rektorem Kolegium Jezuitów w Poznaniu (1703-1706), a następnie w Krakowie (1706-1708). W latach 1708-1712 był prowincjałem jezuitów polskich i w 1711 r. wydał ordynację dotyczącą studiów i ogłosił program wykładów pt. *Catalogus praelectionum in scholis Societatis Jesu Provinciae Poloniae*³. W tej ordynacji dotychczasowy program filozofii, oparty na *Ratio studiorum*, nie uległ zmianie. Rozszerzono natomiast program matematyki, dając możliwość wykładania nowszych zagadnień z tego zakresu⁴. Złożywszy urząd prowincjała, został Miaskowski ponownie rektorem w Poznaniu (1712-1717), następnie rektorem w Kolegium Św. Jana w Jarosławiu (1717-1721) i ponownie rektorem w Krakowie (1721-1726), a wreszcie prepozytem (przełożonym) Domu Profesów pod wezwaniem Św. Barbary w Krakowie (1726-

² Niniejsza biografia opiera się na wymienionym w poprzednim przypisie opracowaniu B. Natońskiego.

³ *Catalogus* opublikował S. Bednarski, *Upadek i odrodzenie szkół jezuickich w Polsce*, Kraków 1933, s. 483-488.

⁴ „In Mathematica: Elementa Euclidis, Arithmetica, Geometria, Geographia, Astronomia, Gnomonica, Calendarium etc. pro arbitrio”. Tamże, s. 483.

1730). Potem był jeszcze prefektem studiów w Kolegium w Poznaniu i Krakowie. Zmarł dnia 28 II 1737 r. w Kolegium Krakowskim.

Dialektyka

Książka Miaskowskiego *Introductio*, poświęcona wyłącznie zagadnieniom filozoficznym, stanowi podstawowe źródło umożliwiające odtworzenie jego poglądów. Oprócz tego opinie filozoficzne zawarte są w niektórych jego publikacjach teologicznych. Chodzi w szczególności o książki: *Tractatus de fine ultimo et beatitudine creaturae rationalis* (Poznań 1731), wydany pośmiertnie *Tractatus theologicus de actibus humanis* (Sandomierz 1742) oraz *Deus in essentia unus, in personis trinus* (Praga 1723).

Introductio in universam Aristotelis philosophiam, seu dialectica tribus disputationibus explanata a R. P. Adriano Miaskowski Societatis Jesu [Wprowadzenie do całej filozofii, czyli dialektyka wyłożona w trzech dysputacjach przez W. O. Adriana Miaskowskiego SJ]. Sandomiriae. Typis Collegii Societatis Jesu. Anno 1720 [Sandomierz 1720]. Format 4°, kart nie liczbowych 4 (k. tyt. i dedykacja) + stron 278 (paginacja w kilku miejscach pomyłona) + kart nie liczbowanych 12 (Elenchus disputationum et quaestionum, Index rerum, Errata).

Po dedykacji ks. Franciszkowi Chodowiczowi, prowincjałowi zakonu Bożogrobców (knlb. 2-4) następuje *imprimatur* bpa przemyskiego Jana Kazimierza (de Alten Bokum) z dnia 23 XI 1718 r. i zezwolenie na druk, które 3 III 1719 r. wydał w Poznaniu prowincjał polski Reinhold Gerd SJ (s. 1). Na s. 3-4 zamieszczono Przedmowę (*Ad Studiosum Lectorem*).

Książka zawiera 3 dysputacje, które równocześnie stanowią trzy części książki:

Disputatio I: De prima Intellectus nostri Operatione [Pierwsze działanie intelektu ludzkiego], s. 5-84;

Disputatio II: De secunda operatione Intellectus [Drugie działanie intelektu], s. 84-193;

Disputatio III: De tertia Intellectus Operatione [Trzecie działanie intelektu], s. 194-278.

Dysputacje dzielą się na kwestie, które z kolei dzielą się zwykle na punkty (*Punctum 1, 2, 3*), a te niekiedy jeszcze na: *Quantum Ad primum, secundum, tertium*. Nadto kwestie każdej z trzech dysputacji dzielą się na mniejsze jednostki znaczone na marginesie liczbami arabskimi wraz z krótkim streszczeniem; w dysputacji I jest ich 114, w II – 165, a w III -131. W dysputacjach II i III zamieszczono kilkanaście tablic na temat zdań i sylogizmów.

W celu bliższego poznania zawartości pracy Miaskowskiego podajemy pełny spis treści książki w oryginale (zachowano jego ortografię) i w przekładzie:

DISPUTATIO I. De 1ma Intellectus nostri Operatione, seu de terminis.

Quaestio 1. Quid est terminus?

Quaestio 2. Quotuplex est terminus?

Punctum 1. Aliquae Species termini explicantur.

Punctum 2. Aliae Species termini proponuntur.

Punctum 3. De reliquis termini speciebus.

Quaestio 3. Quae sint Proprietates terminorum?

Punctum 1. De Suppositione terminorum.

Punctum 2. De Ascensu a termino communi & de Descensu.

Punctum 3. De reliquis termini proprietatibus.

DISPUTATIO II. De 2da Intellectus Operatione, seu de Propositione.

Quaestio 1. Quid sit Propositio?

Quaestio 2. Quotuplex est Propositio?

Punctum 1. Quotuplex Propositio ratione Materiae & Formae?

Punctum 2. Quotuplex Propositio ratione Quantitatis & Qualitatis?

Punctum 3. De Definitione & Divisione.

Quaestio 3. De Proprietatibus Propositionum.

Punctum 1. De Oppositione Propositionum.

Punctum 2. De Aequipollentia Propositionum.

Punctum 3. De Conversione Propositionum.

DISPUTATIO III. De 3tia Intellectus Operatione seu de Argumentatione.

Quaestio 1. Quid sit Argumentatio?

Quaestio 2. Quotuplex est Argumentatio?

Punctum 1. Aliquae species Argumentationis explicantur.

Punctum 2. De Syllogismo ejusque Divisione ratione Materiae.

Punctum 3. De Divisione Syllogismi ratione formae, ejusque constructione.

Quaestio 3. De proprietatibus & Oppositis Argumentationis.

Punctum 1. De proprietatibus omni Argumentationi communibus.

Punctum 2. De proprietatibus Syllogismorum imperfectorum seu de reductionibus.

Punctum 3. De Oppositis Argumentationis seu de fallaciis.

DYSPUTACJA I. Pierwsze działanie naszego intelektu, czyli o terminach

Kwestia 1. Co to jest termin?

Kwestia 2. Jakie bywają terminy?

Punkt 1. Wyjaśnienie niektórych gatunków terminu

Punkt 2. Podanie innych gatunków terminu

Punkt 3. Pozostałe gatunki terminu

Kwestia 3. Właściwości terminów

Punkt 1. Supozycja terminów

Punkt 2. Przejście od desygnatów do terminu ogólnego i na odwrót

Punkt 3. Pozostałe właściwości terminu

DYSPUTACJA II. Drugie działanie intelektu, czyli o zdaniu

Kwestia 1. Co to jest zdanie?

Kwestia 2. Jakie bywają zdania?

Punkt 1. Różnorodność zdań z racji materii i formy

Punkt 2. Różnorodność zdań z racji ilości i jakości

Punkt 3. Definicja i podział

Kwestia 3. Właściwości zdań

Punkt 1. Opozycja [przeciwstawność] zdań

Punkt 2. Równowartość zdań

Punkt 3. Konwersja zdań

DYSPUTACJA III. Trzecie działanie intelektu, czyli o dowodzeniu

Kwestia 1. Co to jest dowodzenie?

Kwestia 2. Różne postacie dowodzenia

Punkt 1. Wyjaśnienie niektórych gatunków dowodzenia

Punkt 2. Sylogizm i jego podział z racji materii

Punkt 3. Podział sylogizmu z racji formy i sposób tworzenia go

Kwestia 3. Właściwości dowodzenia i dowodzenie nieprawidłowe

Punkt 1. Właściwości wspólne wszelkiemu dowodzeniu

Punkt 2. Właściwości sylogizmów niedoskonałych, czyli o redukcjach sylogizmów

Punkt 3. Przeciwiństwa dowodzenia, czyli dowody oszukańcze.

Poglądy z zakresu dialektyki

Z przytoczonego wyżej przeglądu treści książki Miaskowskiego widać, jaka była tematyka jego wykładów i – w pewnej mierze – jakie były jego poglądy. Uzupełnimy je obecnie na podstawie książki *Introductio*, zwracając uwagę na ważniejsze poglądy.

Już w Przedmowie (*Ad Studiosum Lectorem*) Miaskowski ujawnia własny pogląd na rolę dialektyki, stwierdzając, że „dialektyka, czyli skrót logiki, i jej zasady przygotowujące do poznania [różnych] sposobów uzyskiwania wiedzy i dotyczące kierowania czynnościami intelektu, stanowią wprowadzenie do całej filozofii”⁵.

Przedmiotem dialektyki są trzy działania intelektu. Miaskowski odrzuca opinię tych, którzy przyjmują dwa lub cztery podstawowe działania intelektualne. Pierwszą formą działania intelektu jest proste postrzeganie (*simplex apprehensio*), dzięki czemu poznajemy jakiś byt, tworząc sobie jego pojęcie, które wyrażamy określonym terminem. „Termin zdaniowy jest tym, na co ostatecznie rozkłada się zdanie jako na podmiot i orzecznik”⁶.

Termin dzieli się wielorako, zwłaszcza na: myślny (*mentalis*), słowny (*vocalis*) i pisany (*scriptus*). Termin myślny jest terminem we właściwym znaczeniu, powstaje bowiem dzięki działaniu intelektualnemu. Z mnóstwa różnych podziałów przedstawionych w książce zasygnalizujemy tylko niektóre. Termin dzieli się m.in. na: znaczący (*significativus*), gdy oznacza rzecz różną od terminu, np. Bóg, człowiek, i na: nieznaczący (*non significativus*), gdy nic nie oznacza, np. „blictri”. Na temat „blictri” Miaskowski szeroko się rozwodzi, wykazując m.in., że nie jest on równoznaczny z terminem „nic”. Termin dzieli się dalej na: prosty i złożony, *categorematicus* lub *categorema*, gdy sam bez jakiegokolwiek uzupełnienia oznacza określoną rzecz i sam może być podmiotem lub orzecznikiem w zdaniu, i *syncategorematicus* lub *syncategorema*, gdy nie ma powyższych cech (np. „wszelki”, „żaden”, „jakiś”). *Syncategorema* dzieli się dalej na: ogólne i szczegółowe oraz na pozytywne i negatywne.

Termin dzieli się również na: konkretny i abstrakcyjny, absolutny i konotatywny, pozytywny, negatywny i prywatywny (*privativus*), określony (*finitus*) i nieokreślony (*infinitans*). Ten ostatni który powstaje wówczas, gdy jakikolwiek termin określony poprzedzi się partykułą „nie”, np. człowiek – nie człowiek. Do ważniejszych należy podział terminu na: bezpośredni (*primae intentionis*), np. człowiek lub lew, i refleksyjny (*secundae intentionis*), np. podmiot lub orzeczenie. Istnieje dalej termin wspólny (*communis*) i szczegółowy (*singularis*); termin wspólny może być: zbiorowy (*collectivus*), rozdzielny (*distributivus* i *disjunctivus*) i niekreślony (*indefinitus*). Jednym z częściej występują-

⁵ „Dialecticam, seu compendiosam Logicam, ejusque praecepta praeparativa Modorum sciendi, ac directiva operationum Intellectus, esse Introductionem ad universam Philosophiam, omnibus satis superque notum est”. *Introductio*, s. 3.

⁶ „Terminus propositionis est extremum in quod resolvitur propositio tanquam in praedicatum & subiectum, hoc est tanquam in id quod praedicatur, & in id de quo praedicatur” (s. 7, nr 4).

cych podziałów terminu wspólnego jest podział na termin jednoznaczny (*univocus*), analogiczny (*analogus*) i wieloznaczny (*aequivocus*). Termin wspólny jednoznaczny dzieli się dalej na 5 terminów (sposobów) orzekania, tj. na rodzaj, różnicę, gatunek, własność i przypadłość, oraz na 10 terminów kategoryalnych, czyli kategorii, tj. na substancję, ilość, jakość itd. Dla wyjaśnienia tych terminów Miaskowski podaje i objaśnia tzw. drzewo Porfiriusza.

Spośród przytaczanych przez Autora innych podziałów na uwagę zasługuje podział terminów na takie, które implikują inny termin (*pertinentes*), np. termin „człowiek” implikuje termin „zdolny do śmiechu” (*homo* i *risibilis*), lub wykluczają inny termin, oraz na terminy, które takich cech nie mają (*impertinentes*).

Miaskowski zauważa, że ten sam termin może należeć do różnych gatunkowo podziałów. Wszystkie zaś podziały można rozważać albo formalnie, tj. jako akt intelektu i odpowiadającą mu nazwę (słowo, *vox*), albo obiektywnie, tj. jako przedmiot oznaczony przez termin brany formalnie. Ta sama zasada dotyczy sądu (zdania) i wynikania (wnioskowania).

Kolejnym zagadnieniem omawianym przez Miaskowskiego są właściwości terminów. Jego zdaniem przyjmuje się zwykle 8 takich właściwości. Oto one:

1) supozycja (*suppositio*) – to za Arystotelesem „przyjęcie nazwy na oznaczenie czegoś”⁷. Istnieje supozycja materialna (branie pod uwagę samej tylko nazwy) i formalna (s. właściwa). Supozycja formalna dzieli się na właściwą i niewłaściwą, a supozycja właściwa – na prostą i osobową.

2) wstępowanie (*ascensus*), czyli przechodzenie od pewnej liczby poszczególnych desygnatów do terminu wspólnego (np.: *Petrus est animal*, *Paulus est animal*, *Andreas est animal* [...] *Ergo omnis homo est animal*);

3) zstępowanie (*descensus*) jest czynnością odwrotną do poprzedniej (np.: *Omnis homo est animal*. *Ergo et Petrus, et Palus et Andreas*);

4) stan (*status*), gdy termin (orzeczenie) zawiera np. dane o czasie, np.: „Piotr pisze” – a więc teraz;

5) rozszerzenie (*ampliatio*), gdy termin ma znaczenie ponadczasowe, np. zdanie *homo est animal rationale* jest prawdziwe niezależnie od czasu, a więc zawsze;

6) zacieśnienie (*restrictio*), czyli ograniczenie znaczenia terminu, nadanie mu mniejszego zakresu, np. w zdaniu *Petrus est homo doctus* znaczenie pojęcia *homo* przez dodanie *doctus* zostało ograniczone, nie

⁷ „Suppositio [...] esse usus seu acceptio vocis ad significandum aliquid” (s. 48, nr 65).

obejmuje bowiem ludzi nieuczonych; zbliżone znaczenie posiada właściwość zwana *diminutio*, przyjmowana przez niektórych autorów;

7) alienacja (*alienatio*), gdy przyjmuje się znaczenie niewłaściwe terminu, np. w zdaniu „na monecie jest twarz króla” wyrażenie „twarz króla” jest przyjmowane w znaczeniu niewłaściwym, wyalienowanym;

8) nazwanie (*appellatio*) zachodzi wówczas, gdy do jednego terminu dodamy inny termin, wskutek czego termin pierwszy zyskuje nową denominację (cechę), np. w zdaniu *Petrus Logicus est Philosophus* wyrażenie *est Philosophus* przypisuje nową cechę Piotrowi Logikowi.

Najwięcej uwagi Autor poświęcił pierwszej właściwości (supozycji), nieco mniej drugiej i trzeciej, a pozostałe potraktował bardzo krótko.

Druga, najobszerniejsza dysputacja poświęcona jest drugiemu działaniu intelektu; dzięki niemu powstają sądy (twierdzące lub przeczące), dotyczące przedmiotów poznanych w pierwszym działaniu. Działanie to posiada różne nazwy: sąd (*judicium*), wypowiedź (*enunciatio*), twierdzenie lub zaprzeczenie (*affirmatio vel negatio*), łączenie i podział (*compositio et divisio*), zgoda lub niezgoda (*assensus vel dissensus*). Najczęściej jednak drugie działanie umysłu wyraża się w przedłożeniu, czyli zdaniu (*propositio*), i tą nazwą posługuje się zwykle Miaskowski.

Autor przytacza dwie Arystotelesowskie definicje zdania, z których jedna została wzięta z traktatu *Peri hermeneias* a druga z *Analitik pierwszych* (podaje księgę i rozdział!), ale obie uważa za nie całkiem trafne i podaje definicję własną: „zdanie jest to mowa wypowiadająca jedno [coś] o czymś [innym]” (*Oratio enuncians unum de alio*, s. 87, nr 1). Zdanie składa się z 3 części: z podmiotu (*subjectum*), orzecznika (*praedicatum*) i łącznika (*copula*), które różnią się między sobą rzeczowo. Niektórzy wraz z Arystotelesem za główne składniki zdania uważają rzeczownik (*nomen*) i czasownik (*verbum*).

Zdania – podobnie jak i terminy – dzielą się wielorako. Można w nich wyróżnić pewne klasy. Do ważniejszych należą podziały z racji materii i formy oraz z racji ilości i jakości. Przez materię zdania rozumie się związek (lub brak związku) orzecznika z podmiotem i sposób tego związku, np. związek konieczny, przygodny lub niemożliwy; podobnie w przypadku braku związku. Przez formę zdania rozumie się postać wypowiedzi orzecznika o podmiocie, np. twierdzącą, przeczącą, bezwarunkową (absolutną), czyli kategoryczną, warunkową, czyli hipotetyczną, modalną itp. Przez ilość (*quantitas*) zdania rozumie się jego zakres, np. zdanie ogólne, szczegółowe, nieokreślone, jednostkowe. Przez jakość zdania zaś rozumie się w zasadzie to samo co przez formę (twierdzenie, przeczenie itd.). Niektórzy przez jakość zdania rozumieją także jego prawdziwość lub fałsz.

Pewną postać zdania posiadają również definicja i podział (logiczny; *divisio*), czyli „mowa rozdzielająca jakąś całość na jej części składowe”; w związku z tym Miaskowski poświęca im sporo uwagi.

Zdania cechują trzy właściwości: opozycja, równowartość (*aequipollentia*) i konwersja. Opozycja zdaniowa jest to przeciwstawność niektórych zdań mających ten sam podmiot i to samo orzeczenie; przeciwstawność ta bywa albo ilościowa (zdania: ogólne i szczegółowe), albo jakościowa (zdania: twierdzące i przeczące), albo jedna i druga⁸. Istnieją następujące gatunki opozycji: przeciwieństwa (*o. contraria*), podprzeciwieństwa (*subcontraria*), podporządkowania (*subalterna*) i sprzeczności (*contradictoria*). Stosunki między zdaniem określane przez prawa wynikające z opozycji rozpatrywane są na podstawie tzw. kwadratu logicznego. Miaskowski zamieszcza siedem jego wersji, tj. dla różnych rodzajów zdań, np. zwykłych, modalnych, warunkowych itp.

Równowartość (*aequipollentia*) zdań jest to „to samo znaczenie dwóch zdań sobie przeciwstawnych uzyskane przez dodanie partykuły 'nie' do jednego z nich” (s. 172, nr 133). Istnieje tyle gatunków równowartości, ile jest gatunków opozycji. Z kolei zostały omówione zasady zamiany zdań przeciwstawnych na równowartościowe.

„Konwersja zdania jest to zmiana jednego zdania w inne przez zamianę terminów” (s. 177, nr 141). Konwersja może być prosta, częściowa (*per accidens*) i przeciwstawna (*per contrapositionem*). Istnieją reguły prawidłowej konwersji, które Autor szczegółowo omawia.

Zagadnienia związane z trzecim działaniem intelektu, czyli z dowodzeniem (*argumentatio seu discursus*), zostały zawarte w trzeciej dysputacji. Miaskowski przytacza sześć definicji dowodzenia, nie opowiadając się wyraźnie za żadną z nich. Oto jako przykład definicje druga i szósta: dowodzenie jest to „mowa, w której z poznania jednej lub wielu prawd wyprowadza się inną prawdę, różną od tamtych”⁹; „dowodzenie jest to jakiekolwiek wyprowadzanie jednej prawdy z innej lub z innych”¹⁰. Głównymi składnikami dowodzenia są jego materia i forma. Materię *ex qua* stanowią akty i czynności intelektu, z których składa się dowodzenie. Materią *circa quam* są rzeczy będące przedmiotem dowodzenia. Materią *ex qua* to zdania formalne i terminy formalne występujące w dowodzeniu (właściwe dowodzenie), a materia *circa quam* to zdania obiektywne i terminy obiektywne. Dużo uwagi w tym kontekście poświęcono zwłaszcza następnikowi (*consequens*) i wynikaniu (*consequentia*).

⁸ „Oppositio propositionum est aliquarum propositionum idem subjectum & idem praedicatum habentium repugnancia, vel secundum quantitatem, vel secundum qualitatem, vel secundum utrumque simul” (s. 147, nr 109).

⁹ „Brevius sic alii definiunt Argumentationem: est oratio in qua ex una veritate cognita vel ex pluribus, infertur alia veritas ab illis ipsis diversa” (s. 194, nr 1).

¹⁰ „Argumentatio universalissime accepta est quaecunque illatio unius veritatis ex alia, vel ex aliis” (s. 195, nr 2).

Mówiąc o gatunkach dowodzenia, Miaskowski wymienia: entymemat, przykład (*exemplum*; *argumentum a pari*), indukcję, dylemat, soryt (*sorites*) oraz sylogizm, którym przede wszystkim się zajmuje. Najpierw podaje trzy jego definicje, m.in. Arystotelesa i jezuitę Sebastiana Izquierdo (Isquirdo) z jego dzieła *Pharus scientiarum*. Tę drugą uważa za jaśniejszą; brzmi ona: „Sylogizm jest to dowodzenie, w którym z dwóch zdań stanowiących poprzednik wyprowadza się niepodzielnie następnik, mianowicie w taki sposób, że żadne z nich oddzielnie nie jest związane z następnikiem, natomiast oba zdania razem tak”¹¹. W sylogizmie wyróżnia się materię i formę, które są podstawą różnych jego podziałów. Forma sylogizmu powstaje 1) z określonego układu terminów, zwłaszcza terminu środkowego; ten układ terminów nazywa się figurą sylogizmu; 2) z odpowiedniego układu różnych zdań; ten układ nazywa się trybem (*modus*) sylogizmu. Miaskowski stwierdza – za ks. Izquierdo – że można stworzyć osiem figur sylogizmu przydatnych w dowodzeniu, przy czym termin średni zmienia się cztery razy. Jak wiadomo, Arystoteles podał trzy figury, a czwarta pochodzi od Galena. Miaskowski uważa jednak, że figurę Galena można sprowadzić do pierwszej figury Arystotelesowskiej. We wszystkich figurach jest tylko 19 trybów poprawnych, czyli dających – przy prawdziwych przesłankach – prawdziwy wniosek. Tryby poprawne wyraża wiersz mnemotechniczny „Barbara [...]” (s. 214, nr 33 oraz s. 216, nr 35). Następnie obszernie zostały omówione zasady (reguły) tworzenia sylogizmów, przy czym zwracają uwagę liczne przykłady.

Jako właściwości wspólne wszystkim gatunkom dowodzenia Autor omawia następujące zasady: 1) *Ex vero non sequitur nisi verum*; 2) *Ex falso potest sequi falsum vel verum*; 3) *Ex necessario sequitur nonnisi necessarium*; 4) *Ex contingente seu possibili potest sequi consequens vel contingens & possibile, vel necessarium*; 5) *Ex impossibili potest sequi vel impossibile, vel contingens, vel necessarium*; 6) *Quidquid infertur ex consequente, id ipsum sequitur & bene infertur etiam ex antecedente. Ex quacunque veritate infertur antecedens, ex eadem bene infertur & consequens*; 7) *A contradictorio consequentis bene arguitur ad contradictorium antecedentis*; 8) *Ex falsitate unius contradictorii bene infertur veritas alterius, & e contra*; 9) *Quidquid ex ratione pluribus communi dicitur de uno ex illis pluribus, id ipsum dici debet de alio quovis cui ratio haec communis est*.

Możliwość redukcji sylogizmów niedoskonałych, czyli nie należących do pierwszej figury, Autor uważa za ich właściwość. Redukcja polega

¹¹ „Syllogismus est argumentatio, in qua ex duabus propositionibus pro antecedente positis, indivisim infertur consequens, ex eo videlicet, quod neutra earum seorsim sumpta sit connexa con consequente, bene tamen conjunctim utraque” (s. 203, nr 16).

albo na sprowadzeniu trybu niedoskonałego do doskonałego, czyli do któregoś z trybów figury pierwszej (*r. ostensiva*), albo na wykazaniu niemożliwości twierdzenia przeciwnego (*r. ad impossibile*). Zasady obu działań poparte są przykładami (tablicami). Z wywodów wynika, że także sylogizmy niedoskonałe posiadają siłę dowodową.

Przeciwieństwami dowodzenia są sylogizmy sofistyczne i wszelkie dowodzenia oszukańcze; nazywa się je także sofizmatami, dowodami zwodniczymi (*fallaciae*) i paralogizmami. Wśród nich można wyróżnić pewne klasy. Najbardziej ogólny podział wynika z faktu, że błąd może się kryć albo w formie, albo w materii sylogizmu; stąd podział dowodzenia zwodniczego na *fallacia dicti* i *fallacia extra dictionem*. Jedno i drugie posiada dalsze podziały; pierwsze – 6, a drugie – 7 podziałów. Po ich omówieniu Miaskowski daje 5 wskazówek pomocnych do wykrycia i podważenia dowodzeń zwodniczych.

Ocena dialektyki

Genezę *Dialektyki* Miaskowskiego tak wyjaśnia Bronisław Natoński: „Wobec wzmagającej się na początku XVIII w. niechęci studentów świeckich (eksternów) do filozofii arystotelesowskiej i w ogóle do spekulacji, uprawianej przesadnie przez niektórych wykładowców, Ostrowski razem z Miaskowskim podjęli próbę zmiany tych nastrojów poprzez opracowanie na postawie własnych obserwacji w szkole jasnych i przystępnych podręczników logiki. Podczas gdy Miaskowski opracował wzorowo dialektykę w dziełku „Introductio [...]” (Sandomierz 1720), Ostrowski starał się zainteresować słuchaczy zagadnieniami spornymi między filozofami, którzy rozmaicie pojmowali i komentowali „Isagogę” Porfiriusza i pisma logiczne („Organon”) Arystotelesa. Uczynił to w książce: *Singulares universae rationalis scientiae controversiae [...]* (Sandomierz 1719 i 1722)”¹². W biografii Miaskowskiego Natoński stwierdza ponadto, że jest on autorem „podręcznika napisanego przejrzyście i przystępnie. Książka zawiera wykład logiki formalnej wg trzech czynności umysłu: pojęcie, zdanie, dowodzenie. Dzieło, przeznaczone przede wszystkim dla studentów jako wstęp do filozofii, zajmuje dobrą pozycję w historii logiki w Polsce”¹³.

Na podstawie przeglądu treści książki *Introductio* można by przypuszczać, że więź z filozofią Arystotelesa jest tutaj dość luźna. Autor jednak wielokrotnie powołuje się na Stagirytę, a niekiedy dosłownie go

¹² B. Natoński, *Ostrowski Kazimierz, Polski słownik biograficzny*, t. 24, Wrocław 1979, s. 562.

¹³ B. Natoński, *Miaskowski Adrian, Polski słownik biograficzny*, t. 20, s. 533.

cytuje. Odwołuje się do wszystkich traktatów „Organonu”, ale najczęściej do traktatu *Peri hermeneias* i do *Analytics*. Sporadycznie wzmiankowana jest także jego *Retoryka*. Nie bez racji więc tytuł książki nawiązuje do filozofii Arystotelesa. Nie jest to jednak komentarz do wspomnianych traktatów, lecz samodzielna, systematyczna rozprawa, do której Autor włączył osiągnięcia scholastycznej logiki formalnej. Wśród nowszych autorów, na których powołuje się Miaskowski, znajdują się zwłaszcza jezuici, m.in.: Franciszek Toletus (1532–1596), Piotr Hurtado (1578–1651), Franciszek Oviedo (1602–1651), Rodrigo Arriaga (1592–1667), Sebastian Izquierdo (1601–1681), a ze współczesnych mu: Jan de Ulloa (1639–1721).

Warto zauważyć, że Miaskowski więcej zajmuje się terminami, zdaniami i syllogizmami, a mniej pojęciami, sądami i rozumowaniem. Bardziej więc interesuje go strona zewnętrzna dialektyki i logiki. Zbliża się w tym względzie do logików współczesnych, którzy postępują podobnie; można go więc uznać za prekursora takiego właśnie podejścia.

Z wieloma poglądami Miaskowskiego można dyskutować lub nawet się z nimi nie zgadzać. Nie to jednak jest zasadniczym celem niniejszego opracowania. Chodzi w nim przede wszystkim o przedstawienie jego poglądów, ale także o ich ocenę. I właśnie z tego punktu widzenia zastrzeżenia budzi np. twierdzenie, że *ascensus* i *descensus* są to właściwości terminów, podczas gdy w rzeczywistości są to raczej typy wnioskowania. Podobnie za nieporozumienie trzeba uznać przyjęcie opozycji (przeciwstawności) ilościowej zdań. Istotnym elementem wszelkiej opozycji zdaniowej jest twierdzenie i przeczenie. Między zdaniem ogólnym i zdaniem szczegółowym to nie zachodzi, a więc nie ma opozycji. Wynika stąd, że nie między wszystkimi zdaniami tworzącymi kwadrat logiczny zachodzi opozycja.

Według zamierzeń Autora książka stanowi wprowadzenie do filozofii, a więc była kierowana do początkujących w tej dziedzinie. Stąd została napisana przystępnie i jasno. Zawiera definicje wielu pojęć i terminów filozoficznych, które nie mogły być znane początkującym. Zawiera też wiele związanych z tym przykładów. W przykładach Autor nawiązuje m.in. do spraw polskich, np. *Augustus II. Rex Poloniae* (s. 14-15, nr 12-13; s. 24, nr 24), *Rex Poloniae* (s. 45, nr 60), *Si Petrus ex Polonia iverit Romam, Turcarum Imperator saltabit Constantinopoli* (s. 99/100).

Zawarte w książce treści świadczą zarówno o wielkiej sprawności umysłowej jej Autora, jak i o solidnej formacji logicznej, jaką otrzymywali ówcześni studenci. Uznanie budzi zwłaszcza precyzja rozróżnień (dystynkcji) i podziałów. Niekiedy może ona nawet wydawać się drobiazgową i przesadną. Wielu dzisiejszym studentom filozofii daleko do tej ówczesnej precyzji i dokładności, mimo że żyjemy w świecie deklarowanej ścisłości i naukowości.

Scholastyczne ujęcie dialektyki, którego egzemplifikacją jest książka Miaskowskiego, przetrwało do XX w. Istotne jego elementy znajdują się w wielu scholastycznych podręcznikach logiki, np. w wydany pod koniec XIX i wznawianym kilkakrotnie w XX w. podręczniku *Logica in usum scholarum*, którego autorem był Karl Frick SJ (1. wydanie: Freiburg/Br 1893, 7. wyd.: 1931). Pierwszą część książki stanowi właśnie dialektyka: *Logicae pars I. Dialectica*.

Elementy filozofii człowieka i filozofii Boga zawarte w traktatach teologicznych Miaskowskiego

Wiele elementów filozoficznych zawarł Miaskowski także w swych dziełach teologicznych. Najwięcej jest ich w omówionych poniżej trzech traktatach. Są to traktaty z teologii scholastycznej, czyli dogmatycznej, ale znajduje się w nich również warstwa filozoficzna. W wielu zagadnieniach bowiem Autor przedstawia najpierw filozoficzny punkt widzenia na daną kwestię. Poglądy zebrane z dwu pierwszych traktatów stanowią elementy filozofii człowieka, natomiast poglądy zaczerpnięte z trzeciego traktatu tworzą zarys filozofii Boga. Prezentujemy tutaj ważniejsze z nich¹⁴.

1. *Tractatus theologicus de actibus humanis duas potissimas disputationes de voluntario & libero complectens Authore R. P. Adriano Miaskowski Societatis Jesu* [Traktat teologiczny o czynach ludzkich]. Typis Coll. Sandomiriensis Societatis Jesu Anno Domini 1742 [Sandomierz 1742]. Format *folio*, k. nłb. 2, ss. 515 + 182.

Traktat składa się z dwu bardzo obszernych dysputacji:

I. De Voluntario & Involuntario (s. 1-515);

II. De Voluntario Libero (s. 1-182).

Dysputacje dzielą się na kwestie, kwestie na punkty, a punkty na paragrafy. Nadto w obrębie każdej dysputacji istnieje podział na mniejsze jednostki (numeracja arabska). Zwraca uwagę m.in. to, że Autor często i obszernie przytacza różne zarzuty (*objectiones*) i odpowiada na nie. Podobny układ mają pozostałe dwa traktaty.

Cały traktat poświęcony jest problemowi wolności. Rozważania na ten temat skupiają się jednak głównie wokół aktu woli (*voluntarium*). Akt woli jest to akt, który pochodzi od wewnętrznej zasady pożądczej (woli) i zakłada pełne poznanie celu działania¹⁵. Akt taki może być

¹⁴ Wszystkie trzy dzieła znajdują się m.in. w Bibliotece Czartoryskich w Krakowie i z tych właśnie egzemplarzy korzystam.

¹⁵ „Voluntarium perfectum & proprie sumptum esse illud, quod procedit a Principio

konieczny (np. pożądanie Dobra Najwyższego) lub wolny (pożądanie innych dóbr). Zdolność wykonywania tego rodzaju aktów posiadają: człowiek, dusza rozumna oddzielona od ciała i anioł. O wolności ludzkiej wprost mówi się szczególnie w drugiej części dysputacji II: *Quaestio II: Quid sit libertas*. Są tam szczegółowe wywody i rozważania; wiele jest podziałów i rozróżnień. Szeroko omówiono m.in. różne ograniczenia wolności, np. skutek niewystarczającego poznania (ignorancji), strachu, pożądlivości.

Człowiek jest bytem rozumnym, obdarzonym władzą intelektualną (poznawczą) i wolitywną (pożądawczą), której przedmiotem jest dobro. Dzięki niej człowiek może dokonywać wyboru tego raczej niż innego dobra. Posiada więc wolność wyboru (*libertas arbitrii*), bez której i umysł nie mógłby działać prawidłowo. Wolność rozważana jako zasada, jako zdolność działania to „władza rozumu i zdolność, która mając wszystko, co potrzebne do działania, może się zdeterminować albo do działania, albo do zaniechania działania”¹⁶. Realizowanie zaś tej zdolności dokonuje się przez konkretny wybór; jest to wolność w praktyce (*libertas in actu secundo*). W tym kontekście Miaskowski zdecydowanie odrzuca przyjmowaną przez niektórych tomistów tzw. predeterminację fizyczną, jako sprzeczną tak z racjami filozoficznymi, jak i teologicznymi.

W traktacie tym suponuje się oczywiście, że człowiek jest bytem złożonym z ducha i materii (duszy i ciała).

2. *Tractatus de fine ultimo et beatitudine creaturae rationalis disputationes duas complectens auctore P. Adriano Miaskowski Societatis Jesu Theologo Polono* [Traktat o celu ostatecznym i szczęśliwości stworzenia rozumnego]. Posnaniae [Poznań] Typis Collegii Societatis Jesu Anno Domini 1731. Format *folio*, kk. nlb. 8 (dedykacja itp. oraz *Prooemium*) + ss. 288 + kk. nlb. 3 (indeksy).

Traktat składa się z dwu obszernych dysputacji: *De Fine Hominis* [O celu człowieka] (s. 1–93) i *De Beatitudine Hominis* [O szczęśliwości człowieka] (s. 94–288).

Przez cel rozumie Miaskowski przyczynę celową i motyw działania, czyli – ogólnie biorąc – to, dzięki czemu coś się dzieje, natomiast cel w znaczeniu właściwym jest to „dobro ze względu na siebie godne

Intrinseco appetitivo ut tali, ex perfecta finis cognitione”. *Tractatus theologicus de actibus humanis*, Disputatio I, s. 1.

¹⁶ „Dicendum est Libertatem in actu primo seu causam et potentiam liberam in actu primo esse Facultatem rationis et potestatem, habitis omnibus requisitis ad operandum, potentem se determinare aut ad operationem, aut operationis omissionem”. Tamże, Disputatio II, s. 2.

pożądania w taki sposób, że inne byty pożąda się ze względu na nie”¹⁷. Cel jest w pierwszym rzędzie przedmiotem władzy pożądawczej (woli) i jej wolnego działania. Celowo działają wyłącznie stworzenia rozumne, a ze stworzeń widzialnych – tylko człowiek. Człowiek we wszelkiej swej czynności świadomej działa dla jakiegoś celu. Wśród celów trzeba zwłaszcza wyróżnić cel pośredni i cel ostateczny. Człowiek rzeczywiście posiada jeden i drugi cel i w różny sposób do niego zmierza i realizuje go. Ale żaden byt stworzony nie jest ani nie może być ostatecznym celem człowieka, gdyż nie będąc w pełni dobrem, nie zaspokaja całkowicie jego pożądania. Może to uczynić jedynie byt niestworzony, czyli Bóg.

Ostatecznym celem człowieka jest szczęśliwość obiektywna. „Szczęśliwość obiektywna jest to najwyższe dobro, osiągalne przez pożądanie rozumne; osiągnięcie tego dobra w pełni je zaspokaja”¹⁸. Właściwe człowiekowi, naturalne pożądanie szczęśliwości zmierza nie do szczęśliwości nadprzyrodzonej, lecz tylko do szczęśliwości naturalnej. Istnieje szczęśliwość naturalna i jest ona osiągalna w stanie natury czystej, czyli nie uwzględniającej odkupienia przez Chrystusa. Tylko Bóg może stanowić obiektywną szczęśliwość człowieka. W stanie natury czystej szczęśliwość ta polegałaby na naturalnym, abstrakcyjnym poznawaniu Go (*cognitio DEI abstractiva naturalis*).

Cel ostateczny i szczęśliwość obiektywna różnią się między sobą tym, że jedno określa zamierzenie, dążenie, a drugie – stan już osiągnięty.

3. *Deus in essentia unus, in personis trinus, sex disputationibus theologice propugnatus a R. P. Adriano Miaskowski Societatis Jesu theologo* [Bóg w istocie jedyny, w osobach troisty]. Pragae, Typis Universitatis Carolo-Ferdinandae in Collegio Societatis Jesu ad S. Clementem, Anno M.DCC.XXIII [Praga 1723], format folio, kk. nlb. 11 + ss. 575.

Traktat składa się z sześciu obszernych dysputacji:

- I. De Essentia, Attributis & Existentia DEI (s. 1-50).
- II. De Simplicitate & Indivisibilitate DEI (s. 51-208).
- III. De Visione, Visibilitate & Invisibilitate DEI (s. 209-309).
- IV. De Intellectu & Scientia DEI (s. 309-417).
- V. De Voluntate Divina, ejusque actibus liberis, nec non de Providentia (s. 418-499).
- VI. De Sanctissimo Trinitatis Mysterio (s. 500-565).

Na końcu dzieła, po spisie treści, znajduje się skorowidz rzeczowy.

¹⁷ „Finis proprie dicti conceptum definitivum esse, quod sit bonum ratione sui taliter appetibile, ut caetera propter illud appetantur”. *Tractatus de fine ultimo*, s. 2.

¹⁸ „Beatitudinem objectivam definitive esse bonum supremum & summum consequibile ab appetitu rationali, quod si obtineatur & possideatur, sit plene satiativum & expletivum appetitus”. Tamże, s. 95.

Wbrew powszechnie przyjętej praktyce Miaskowski świadomie rozpoczyna traktat o Bogu nie od kwestii Jego istnienia, lecz istoty. Uzasadnia to tym, że rozwiązanie kwestii, czy Bóg istnieje, zależy od tego, kim jest Bóg, wobec tego najpierw należy podjąć kwestię istoty Boga, a dopiero potem zająć się Jego istnieniem.

Miaskowski odrzuca dowód ontologiczny św. Anzelma, według którego istnienie Boga wynika z samego pojęcia Boga. Istnienia Boga nie można udowodnić *a priori*, lecz jedynie *a posteriori*, tj. na podstawie analizy skutków, czyli z istnienia stworzeń, których wyjaśnienie wymaga przyjęcia ich ostatecznej przyczyny, którą jest Bóg; można tego dokonać z pewnością metafizyczną. Główny dowód na istnienie Boga Autor opiera na tym, że stworzenia czerpią swoje istnienie z czegoś innego i same sobie do zaistnienia nie wystarczają. Wobec tego musi istnieć Byt od siebie (*a se*), czyli Bóg. Na dłuższą metę nie jest możliwy nieprzewidywalny brak znajomości istnienia Boga, ale przez krótki czas może się zdarzyć.

Istotą metafizyczną Boga stanowi to, że Bóg jest bytem wystarczającym sobie do istnienia, czyli Bytem od siebie (*Ens a se*). Ta właśnie samoistność (*Aseitas*) jest podstawą atrybutów, czyli przymiotów Bożych, takich jak: prostota (niepodzielność), akt czysty, niezmienność, wszechmoc, poznanie, wola itd. Istota Boża i atrybuty oraz atrybuty między sobą różnią się myślnie (*per rationem*), a mianowicie przez tzw. odcinanie formalne (*praecisio formalis, et ex parte actus*).

Istnieje w Bogu władza poznawcza intelektualna, różna myślnie od aktualnego poznania. Istnieje też wiedza jako taka, w której można wyróżnić kilka aspektów, m.in. wiedzę pośrednią (*scientia media*); w niej Bóg z góry i na pewno poznaje, jak człowiek, działając w sposób wolny, postąpi lub postąpiłby w takich lub innych okolicznościach.

W kwestii woli Bożej Miaskowski przedstawia i uzasadnia własne zdanie, że na wolny akt Boży składają się: odwieczne chcenie Boże i jego wyraz w czasie w stosunku do określonego przedmiotu. W kwestii predestynacji zaś twierdzi, że wybór do chwały niebieskiej jest pod pewnym względem (jako zamierzenie Boże, jako cel) wcześniejszy, a więc niezależny od przewidzianych zasług człowieka, a pod innym względem (zasługi jako środki do celu) jest od nich późniejszy, gdyż faktycznie ów wybór je uwzględnia¹⁹.

Podsumowując krótko tę ostatnią część niniejszego opracowania, trzeba podkreślić następujące sprawy. W swych wywodach Miaskowski na ogół przedstawia najpierw poglądy filozoficzne na dany temat,

¹⁹ „Electionem [...] esse priorem, & posteriorem praevisione meritorum absolute futurorum”. *Deus in essentia unus*, s. 453.

a potem dopiero rzecz ujmuje z teologicznego punktu widzenia. We wszystkich traktatach szeroko uwzględnia różnych autorów, dawnych i nowszych, w tym także polskich, zwłaszcza Jana Morawskiego SJ. Do niektórych odnosi się krytycznie, innych przywołuje dla poparcia własnych opinii, a jeszcze innych wymienia, przedstawiając różne poglądy na daną kwestię. Te obszerne i szczegółowe dzieła dowodzą wielkiej pracowitości i niemałej erudycji Autora.

Roman DAROWSKI SJ

**ADRIAN MIASKOWSKI SJ (1657-1737)
EN TANT QUE PHILOSOPHE**

Résumé

Miaskowski fut un des plus éminents jésuites en Pologne à la fin du XVIe et au début du XVIIe siècles. Il était professeur, écrivain, recteur de quelques collèges et provincial des jésuites. Il est l'auteur de la *Dialectique* et de quelques œuvres théologiques. Cette dissertation constitue une brève monographie de Miaskowski en tant que philosophe. Elle contient sa biographie, la description de sa *Dialectique* et des conceptions qui y sont contenues, ainsi que la présentation des éléments de philosophie de l'homme et de philosophie de Dieu développés dans ses œuvres théologiques.

Biographie

Adrian MIASKOWSKI naquit le 25 décembre 1657 en Pologne Majeure (Wielkopolska). Il entra dans la Compagnie de Jésus en 1672 et fit son noviciat à Cracovie. Il étudia la philosophie et les mathématiques au Collège des Jésuites à Kalisz (1676–1679) et la théologie au Collège des Jésuites à Poznań (1682–1686) où il a été ordonné prêtre en 1685. Il enseigna les mathématiques à Kalisz (1679–1682 et 1686–1688) et à Poznań (1682/83: pendant sa première année de théologie, et 1688–1890) et la philosophie à Poznań (1688–1690) et à Kalisz (1690–1693). De 1696 à 1702, Miaskowski enseigna la théologie scolastique (dogmatique) au Collège des Jésuites à Cracovie et ses cours ont été plus tard imprimés à Prague, Poznań et Sandomierz.

a potem dopiero rzecz ujmuję z teologicznego punktu widzenia. We wszystkich traktatach szeroko uwzględnia różnych autorów, dawnych i nowszych, w tym także polskich, zwłaszcza Jana Morawskiego SJ. Do niektórych odnosi się krytycznie, innych przywołuje dla poparcia własnych opinii, a jeszcze innych wymienia, przedstawiając różne poglądy na daną kwestię. Te obszerne i szczegółowe dzieła dowodzą wielkiej pracowitości i niemałej erudycji Autora.

Roman DAROWSKI SJ

**ADRIAN MIASKOWSKI SJ (1657-1737)
EN TANT QUE PHILOSOPHE**

Résumé

Miaskowski fut un des plus éminents jésuites en Pologne à la fin du XVIe et au début du XVIIe siècles. Il était professeur, écrivain, recteur de quelques collèges et provincial des jésuites. Il est l'auteur de la *Dialectique* et de quelques œuvres théologiques. Cette dissertation constitue une brève monographie de Miaskowski en tant que philosophe. Elle contient sa biographie, la description de sa *Dialectique* et des conceptions qui y sont contenues, ainsi que la présentation des éléments de philosophie de l'homme et de philosophie de Dieu développés dans ses œuvres théologiques.

Biographie

Adrian MIASKOWSKI naquit le 25 décembre 1657 en Pologne Majeure (Wielkopolska). Il entra dans la Compagnie de Jésus en 1672 et fit son noviciat à Cracovie. Il étudia la philosophie et les mathématiques au Collège des Jésuites à Kalisz (1676–1679) et la théologie au Collège des Jésuites à Poznań (1682–1686) où il a été ordonné prêtre en 1685. Il enseigna les mathématiques à Kalisz (1679–1682 et 1686–1688) et à Poznań (1682/83: pendant sa première année de théologie, et 1688–1890) et la philosophie à Poznań (1688–1690) et à Kalisz (1690–1693). De 1696 à 1702, Miaskowski enseigna la théologie scolastique (dogmatique) au Collège des Jésuites à Cracovie et ses cours ont été plus tard imprimés à Prague, Poznań et Sandomierz.

De 1703, Miaskowski travailla dans l'administration: il fut recteur du Collège des Jésuites à Poznań (1703–1706) et à Cracovie (1706–1708), provincial des jésuites en Pologne (1708–1712), de nouveau recteur à Poznań (1712–1717), recteur au Collège St. Jean à Jarosław (1717–1721), ensuite recteur à Cracovie (1721–1726) et enfin préposé de la maison professe Ste. Barbe à Cracovie. Miaskowski mourut le 28 février 1737 à Cracovie.

La dialectique

Le livre *Introductio in universam Aristotelis philosophiam, seu dialectica tribus disputationibus explanata* (Sandomierz 1720, format 4°, 310 pages) est le seul ouvrage de Miaskowski consacré exclusivement à la philosophie. Il contient 3 parties (*disputationes*):

- I: De prima Intellectus nostri Operatione, p. 5-84;
- II: De secunda operatione Intellectus, p. 84-193;
- III: De tertia Intellectus Operatione, p. 194-278.

Selon Miaskowski, la dialectique est un abrégé de la logique et constitue une introduction à la philosophie. Elle s'occupe des préceptes qui préparent l'homme à acquérir divers modes de connaissance (*modi sciendi*) et à établir les directives des opérations de l'intelligence. Les trois opérations de l'intelligence: la simple appréhension, le jugement et le raisonnement sont l'objet de la dialectique. Dans la troisième partie de son livre, l'Auteur s'occupe surtout des syllogismes.

Bien que Miaskowski se réfère souvent à différents traités de l'*Organon* d'Aristote, son livre n'est pas un commentaire de ces traités, mais – sous maints aspects – une dissertation indépendante et systématique dans laquelle l'Auteur a intégré plusieurs acquisitions de la logique formelle scolastique. Parmi les auteurs qu'il cite sont avant tout des jésuites, surtout: François de Tolède (Toletus), Pierre Hurtado, Rodrigue Arriaga, Jean de Ulloa.

La philosophie de l'homme et la philosophie de Dieu

Des éléments de philosophie de l'homme et de philosophie de Dieu sont contenus dans les traités théologiques suivants de Miaskowski:

1) *Tractatus theologicus de actibus humanis duas potissimas disputationes de voluntario & libero complectens* (Sandomierz 1742, format folio, 4 + 515 + 182 pages);

2) *Tractatus de fine ultimo et beatitudine creaturae rationalis* (Poznań 1731, format folio, 394 pages);

3) *Deus in essentia unus, in personis trinus* (Prague 1723, format folio, 597 pages).

Ce sont des traités théologiques, mais dans plusieurs questions, l'Auteur présente d'abord le point de vue philosophique. Dans le premier traité, l'Auteur considère surtout le problème de la liberté humaine; il rejette par ex. la prédétermination physique, admise par certains thomistes. Dans le deuxième, Miaskowski s'occupe de la beatitude éternelle en Dieu en tant que la fin dernière de l'homme. Le troisième traité est consacré à Dieu: à son essence et à son existence. Contrairement à la pratique admise par la plupart des philosophes et théologiens de son temps, l'Auteur traite sciemment d'abord la question de l'essence de Dieu et ensuite celle de son existence. Selon lui, la preuve principale de l'existence de Dieu s'appuie sur la constatation que les créatures participent à l'être qui provient non pas d'elles-mêmes, mais d'ailleurs, et elles ne se suffisent pas à leur propre existence. L'existence d'un être de soi (*Ens a se*), ou Dieu, est donc indispensable. Entre l'essence de Dieu et ses attributs et entre les attributs eux-mêmes il n'y a pas de distinction réelle, mais logique seulement et celle-ci grâce à des „précisions formelles”.